

9. Návrh SSSR na neutralizaci Německa

Březen 1952

Německo po roce 1945

- Rozděleno na 4 okupační zóny – americká, britská, francouzská a sovětská
- Stejně tak rozdělen i Berlín na 4 části
- => prozatimní řešení do podpisu mírové smlouvy
- Katastrofální hospodářská a sociální situace v zemi

Německo po roce 1945

USA

- demokratizace Německa
obnova hospodářství
- občanské společnosti
- Německo jako partner =
záruka stability
- konec ústupků SSSR
- sjednocení země není
podmínkou

SSSR

- vize slabého neutrálního
Německa s jeho postupným
začleněním mezi satelity
- W. Ulbricht: „*Musí to vypadat jako
demokracie, ale všechno musíme
mít v rukou my*“
- Molotov: "*Tiše, krok za krokem
jsme tvořili NDR, naše vlastní
Německo*"

ZÁPAD

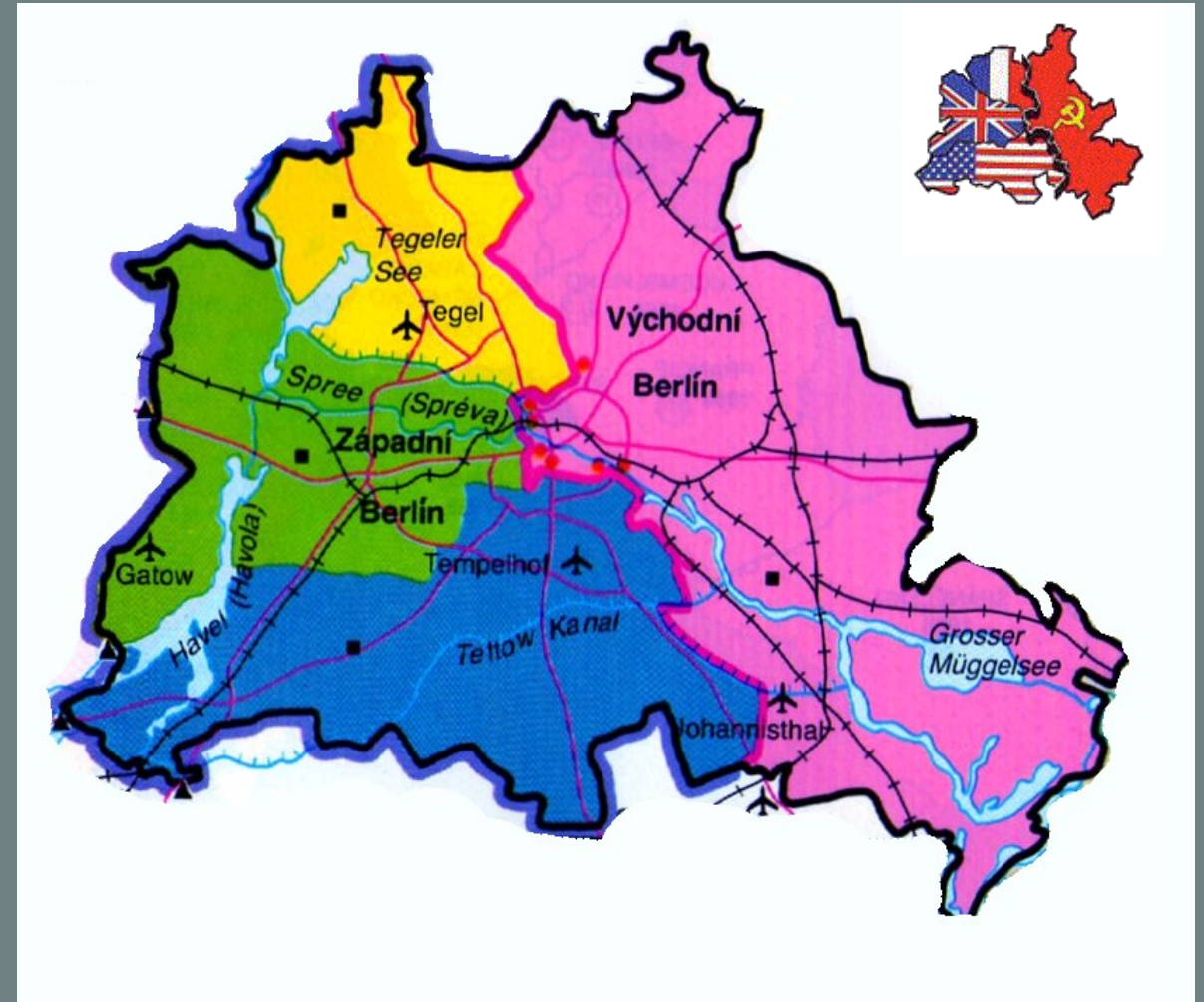
- **1947** – schůzky Rady ministrů zahraničních věcí v otázce mírové smlouvy bez výsledku
- 1947 sjednocení US a VB (ek. krize) zóny - vznik **BIZÓNIE**
- 1948 připojení Francie - **TRIZÓNIE**

- obnova činnosti demokratických politických stran
- (od samosprávy po vyšší úroveň)
- zapojení do Marshallova plánu
- příprava svolání ústavodárného shromáždění
- příprava měnové reformy - boj s inflací

Blokáda Berlína

- 1948/49:
- forma nátlaku k obnovení jednání o sjednocení Německa
- omezení pozemního spojení do západních sektorů Berlína
- Stalin:
"třeba se nám je podaří vykopnout"
- 22.6 1948 **úplná blokáda**
- uzavření přístupových komunikací
zastavení dodávek energií

Letecký most

- 318 dní
- letiště Tegel, Tempelhof
- zásobování 2 mil. Berlíňanů
- přistání každé 3 minuty
- 5 000 tun potravin, léků a surovin denně
- 2,5 mil. t nákladu
- prvních 70 obětí studené války

Rozdělení Německa

- **7. 9. 1949**

- deklarace nového státu

- **SPOLKOVÁ REPUBLIKA NĚMECKO**

- hl. město Bonn

- kancléř: **K. Adenauer**

- prezident: **Theodor Heuss**

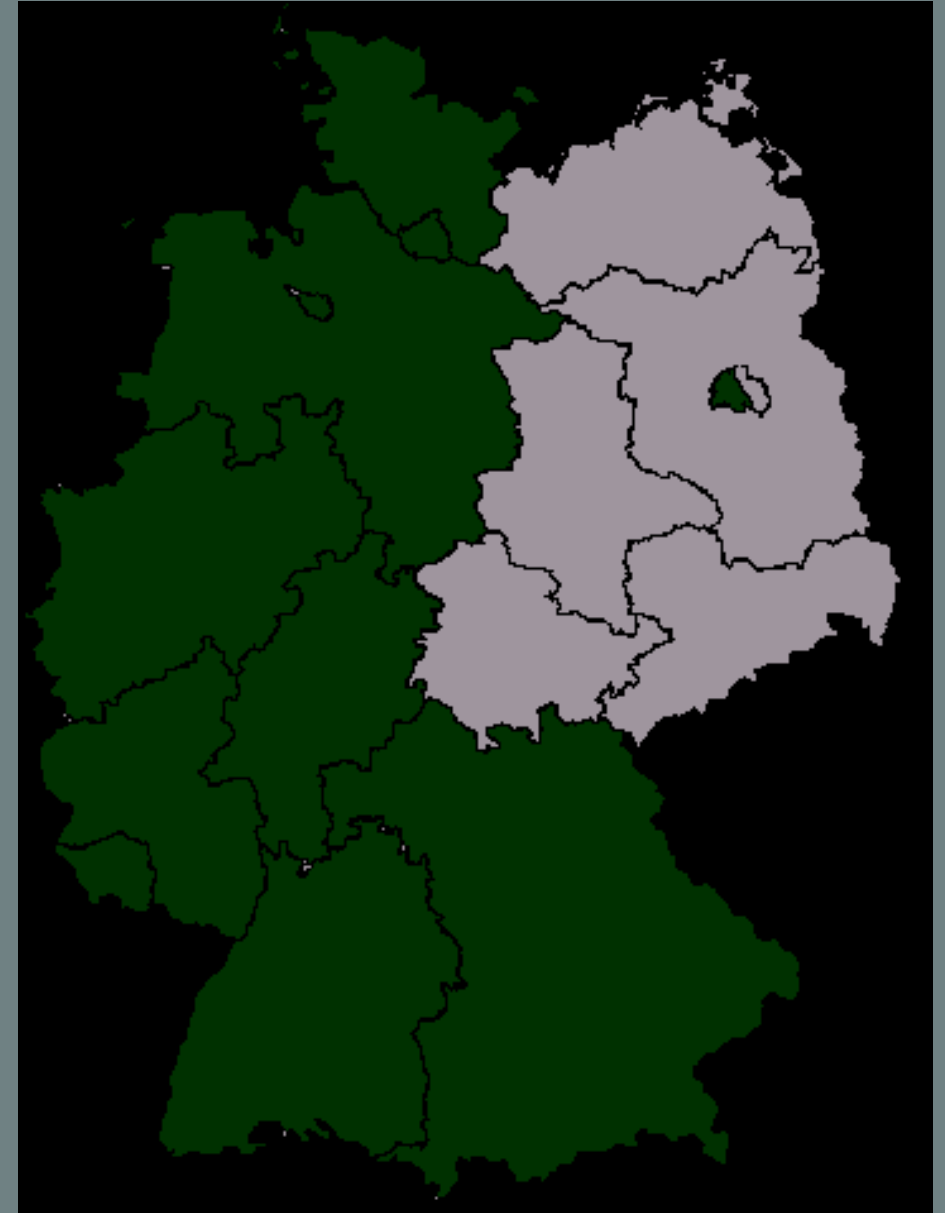

- odpověď Moskvy

- **7. 10. 1949**

- vznik **NĚMECKÉ DEMOKRATICKÉ REPUBLIKY**

- prezidentem se stal **Wilhelm Pieck**

Návrh SSSR na neutralizaci Německa z března 1952

- Nedořešená německá otázka
- Problém mezi Východem a Západem.
- **10. března 1952** SSSR – dlouho připravovaná a plánovaná politická ofenziva.
- V nótě zaslané třem západním mocnostem poukazoval SSSR na nenormální situaci, která panuje v Německu sedm let po válce, a navrhoval **neprodlené vypracování mírové smlouvy**, na níž by se podílela také celoněmecká vláda
- Sovětská nóta naznačovala možnosti jak dospět k sjednocenému, nezávislému, demokratickému a mírumilovnému Německu v hranicích stanovených Postupimskou dohodou, a slibovala stažení okupačních jednotek a odstranění všech vojenských základen během jednoho roku po podepsání mírové smlouvy.

- Německý stát se měl zřeknout účasti v jakýchkoli koalicích a vojenských paktech, mohl však mít vlastní ozbrojené síly a zbrojní průmysl v rozsahu, který by mírová smlouva přesně stanovila
- Nóta – propagandistická akce zaměřená na ovlivnění světového veřejného mínění a sloužící k zabrzdění procesu západoevropské integrace? Nebo seriózně myšlený krok vyvolaný tradiční obavou sovětských představitelů z kapitalistického obklíčení a negativními zkušenostmi z roku 1941?

Wilhelm Pieck a Walter Ulbricht (vpravo)

Nóty

- Nóta však vedle obecných formulací, které měly v německém obyvatelstvu vzbudit zdání, že jde o velkorysou podporu jejich přání po znovusjednocení, obsahovala i řadu skrytých požadavků.
- Sjednocení v úvahu pouze v případě, že nový stát bude budován podle vzoru NDR
- Události po 10. březnu – výměny čtyř sovětských a čtyř západních nót
- problematika konání svobodných voleb na celém německém území, což Západní mocnosti považovaly za nezbytné pro další jednání – a také jednání sovětských politiků s představiteli Jednotné socialistické strany Německa (SED)
- => k dohodě nedošlo

Důsledky pro východní Německo (NDR)

- Jednání v Moskvě 1. dubna 1952, za východoněmeckou stranu se zúčastnili prezident NDR Wilhelm Pieck, předseda vlády Otto Grotewohl a Walter Ulbricht, **Stalin přednesl své požadavky:**
- NDR měla ve velmi krátké době **vybudovat armádu** o 9-10 armádních sborech s celkem 30 divizemi o celkové síle 300 000 mužů, v NDR mělo vzniknout 8 vojenských okruhů. Současně se vyslovil pro zřízení branné výchovy na školách a založení polovojenských organizací. **NDR nejen silné pozemní síly, ale i bombardovací letectvo a ponorkové loďstvo.**
- **Hranice mezi NDR a SRN prohlášeny za nebezpečné** a měly být stráženy jednotkami pohraniční policie a sovětskými vojáky.
- 14. a 18. dubna porady mezi Pieckem a představiteli Sovětské kontrolní komise, přijaty konkrétní kroky týkající se východoněmeckého zbrojního průmyslu.
- V následujících měsících budování ozbrojených sil a urychlené vyzbrojování => **obrovské finanční prostředky**
- **NDR omezování sociálních programů, napětí ve společnosti, povstání proti režimu v červnu 1953**

Povstání v roce 1953

- **17. června** vzpoura **dělníků** proti zvýšení pracovních norem
- **stávky, demonstrace** (Berlín 0,5 mil. lidí)
- šíření povstání do dalších stovek měst v průmyslových oblastech
- vážná hrozba pádu režimu
- vyhlášení stanného práva

- zásah tanků sovětské armády
- 50 lidí během povstání zabito
- 40 dělníků popraveno (později odsouzeno asi 1500 lidí)

12. Nóta vlády SSSR vládám USA, GB a FR o berlínské otázce z listopadu 1958

+ Nóta vlády SSSR na uzavření mírové
smlouvy s Německem z ledna 1959

Nóta vlády SSSR vládám USA, GB a FR o berlínské otázce z listopadu 1958

- Německá otázka se řešila již od konce druhé světové války, snaha o uzavření mírové smlouvy s Německem
- Vláda **NDR** vydala 5. září deklaraci, nóty Velké Británii, Francii, USA, SSSR a vládě SRN navrhuující **vytvoření komise čtyř velmocí, která by začala pracovat na podmínkách mírové smlouvy s Německem**, zřízení druhé komise Spolkovou republikou Německem a Německou demokratickou republikou, která by byla pověřena vypracováním společného německého stanoviska k této otázce.
- reakce USA: svobodné volby v celém Německu a vytvoření celoněmecké vlády je nezbytným krokem k mírové smlouvě. Podobně se vyjádřil Londýn a Paříž, že nebude zaslána žádná odpověď britskou a francouzskou vládou vládě NDR, kterou mocosti neuznávaly.
- s návrhem souhlasil pouze SSSR

- Velká Británie, Francie a USA vyjadřují svoji vůli diskutovat o otázce německého sjednocení se Sovětským svazem (nikoliv s NDR) ve čtyřmocenské pracovní skupině
- Bundestag a mnoho členů vlády SRN **přijali rezoluci, ve které:**
 - 1) protestovali proti pokračující perzekuci lidí NDR
 - 2) protestovali proti odmítnutí vlády NDR dovolit volný pohyb přes hranice mezi zónami
 - 3) zaručovali východoněmeckým uprchlíkům integraci do života SRN
 - 4) prohlašovali, že SRN bude nadále garantem německé demokracie a německého práva na sjednocení
 - 5) vyzývali k vytvoření čtyřmocenského výboru o německé otázce
- Dr. Adenauer vyjádřil ve vysílání 2. října, že vláda SRN se pokusí najít řešení německé otázky prostřednictvím diplomatického vyjednávání se SSSR

- N. S. Chruščov vyjádřil 10. listopadu zájem SSSR **přenést kontrolu východního Berlína na vládu NDR** a vyzval USA, Francii a Velkou Británii, aby „zformovaly své vlastní vztahy s NDR a uzavřely s NDR smlouvu, jestliže mají zájem na jistých otázkách vztahujících se k Berlínu.“
- Chruščovovo prohlášení z 10. listopadu potvrdilo dřívější prohlášení Ulbrichta z 27. října, ve kterém Ulbricht říká: “*Celý Berlín leží na teritoriu NDR. Celý Berlín patří k území pod suverenitou NDR. Právo moc západních okupačních sil nemá již dlouho žádný legální základ v Berlíně.*“
- Ministr zahraničí NDR prohlásil 30. října, že současný systém garantovaného spojení pro západní mocnosti mezi SRN a západním Berlínem záleží na „*dočasné a vyjimečné dohodě*“

- Dulles (ministr zahraničí USA) 24. listopadu řekl, že jakýkoliv ruský pokus přinutit západní spojence, aby odešli z Berlína, by „*se setkal s jednotou a rozhodností*“
- **Hlavní sovětský návrh:** západní Berlín by se stal demilitarizovaným neutrálním svobodným městem s britským, francouzským, sovětským, americkým a možným OSN garantovaným statusem
- **Separátní smlouvou by NDR** garantovala spojení mezi západním Berlínem a okolním světem na oplátku za záruku západního Berlína netolerovat „*podvratnou činnost proti NDR*“. Kdyby do šesti měsíců (t.j. do 27. května 1959) nebyla uzavřena žádná smlouva o tomto návrhu mezi SSSR a západními mocnostmi, sovětská vláda by uskutečnila své plány v separátní smlouvě s NDR, která by pak mohla vykonávat plnou suverenitu na zemi, vodě a vzduchu na přístupech do západního Berlína
- Na tiskové konferenci v Moskvě 27. listopadu Chruščov popřel, že pod šesti měsíční periodou v sovětské nótě se má rozumět "ultimátum". Dodal nicméně, že západní odmítnutí souhlasit se sovětským návrhem „*nás nezastaví v uskutečnění našich plánů*“ v době, kdy nebude „*jiného východiska*“.

- Ministři zahraničí Velké Británie, USA, Francie a SRN vydali společné komuniké **14. prosince 1958 v Paříži:**

- 1) potvrzovalo odhodlanost americké, britské a francouzské vlády „*udržovat pozici a svá práva v Berlíně, včetně práva svobodného přístupu*“
 - 2) prohlásilo, že nepovažují za přijatelné jednostranné vypovězení Sovětským svazem svých povinností k vládám Francie, Velké Británie a USA ve vztahu k jejich přítomnosti v Berlíně a svobodě přístupu do tohoto města nebo nahrazení sovětské vlády německými úřady v sovětské zóně, co se týká jejich práv
- Britská, americká a francouzská odpověď na sovětské nóty z 27. listopadu 1958 předána v Moskvě 31. prosince po schválení Severoatlantickou radou

- **Všechny tři odpovědi** odmítaly ve stejném znění sovětský návrh na status "svobodného města" pro západní Berlín, **potvrzovaly práva západních mocností na svobodný přístup do západního Berlína** vyplývající z existence čtyřmocenské dohody, odmítaly akceptovat nahrazení sovětských úřadů východoněmeckými úřady. Ve stejné době vyjádřily západní mocnosti **ochotu jednat se sovětskou vládou o širších aspektech německého problému, jako je spojení a evropská bezpečnost.**
- Odpověď vlády SRN na sovětskou nótu byla doručena 5. ledna 1959 v Moskvě. Tak jako západní nóty, odmítla status "svobodného města" pro západní Berlín a odmítla právo Sovětského svazu změnit existující status města jednostrannou akcí.

Nóta vlády SSSR na uzavření mírové smlouvy s Německem z ledna 1959

- 10. ledna 1959 sovětská vláda zaslala nóty USA, Velké Británii, Francii, dalším zemím, které byly ve válce s Německem v letech 1939-1945 a vládám NDR a SRN, navrhuující konání mírové konference do dvou měsíců, buď v Praze nebo ve Varšavě, s účelem sestavit německou mírovou smlouvu. Sovětský návrh mírové smlouvy s Německem byl těmto zemím zaslán.
- sovětská vláda prohlásila, že se snaží řešit Berlínskou otázku *"jednáními se státy, jež se to týká"*, prohlašovala, že její návrh na demilitarizované neutrální svobodné město *"nepoškozuje prestiž, nezasahuje do bezpečnostních zájmů žádného státu, ani neposkytuje někomu jednostranné výhody"*, a říkala, že SSSR *"si přeje vzít v úvahu návrhy na řešení této otázky předložené ostatními mocnostmi za předpokladu, že povedou k ukončení okupačního režimu v Berlínu a upevnění míru v Evropě."*
- Bylo navrženo, že smlouva by měla být uzavřena mezi 29 spojeneckými a přidruženými mocnostmi na jedné straně a Německem na druhé (Německo by bylo představováno NDR a SRN, nebo v případě ustavení německé konfederace, německou konfederací, NDR a SRN).

- V dalších nótách britské, francouzské a americké vládě, **Sovětský svaz navrhl konferenci na nejvyšší úrovni hlav vlád**, která by začala na konci dubna, buď v Ženevě nebo ve Vídni
- sovětská vláda vyjádřila svoji vůli souhlasit s konferencí ministrů zahraničí, jak bylo navrženo v nótách západních mocností 16. února, než začne konference na nejvyšší úrovni, navrhla také, že Polsko a Československo by měly být pozvány, aby se zúčastnily na schůzce ministrů zahraničí
- V té části nóty týkající se berlínské otázky, **sovětská vláda řekla, že účast OSN garantuje status demilitarizovaného neutrálního svobodného města pro západní Berlín**, sovětská vláda je "*připravena projednat otázku záruk s ostatními zainteresovanými státy, aby se dosáhlo všestranně akceptovatelné dohody.*"
- Na své tiskové konferenci 4. března prezident Eisenhower souhlasil s tím, že poslední sovětská nota má "pozitivní stránku" a řekl, že to naznačuje zmenšení "nesmlouvavosti" ruského stanoviska.

- Chruščov přijíždí 15. září 1959 na bezprecedentní návštěvu do USA, která trvá do 27. září. **Po dlouhém jednání odvolal Chruščov berlínské ultimátum Sovětského svazu z 27. listopadu 1958.**

- **Závěrečné komuniké vyjadřovalo přání obou supervelmocí svolat vrcholnou schůzku čtyř velmocí, která by se zabývala otázkou Berlína a znovusjednocením Německa.**

- Americké výzvědné letadlo U-2 bylo 1. května 1960 sestřeleno nad územím SSSR. premiér Chruščov se odmítá účastnit konference pařížského summitu, svolané na 16. května, pokud se prezident Eisenhower neomluví za lety U-2 nad SSSR. Když to Eisenhower odmítl, konference čtyř velmocí ztroskotala. Představitelé velké čtyřky se sice 16. května sjíždí do Paříže, ale konference se nekoná. Na protest proti narušení sovětského vzdušného prostoru opustili sovětští delegáti 17. května tuto konferenci.

**14. Schůzka J. F.
Kennedy - N. S.
Chruščov ve Vídni**

JARO 1961

Schůzka Kennedyho a Chruščova

Leden 1961 nastupuje prezident John. F. Kennedy po Dwightu Eisenhowerovi

Únor 1961 pozitivní postoj Kennedyho k neformálnímu setkání s Chruščovem

V květnu potvrzení schůzky a přijetí Kennedyho nabídky

Sovětský vůdce Nikita Chruščov a americký prezident John Fitzgerald Kennedy na summitu ve Vídni 3. a 4.

června 1961 projednali aktuální mezinárodně politické otázky, odzbrojení a vzájemné vztahy

Program schůzky:

- problematika Berlína, Laosu a omezení jaderných zkoušek
- Kennedymu doporučeno jednat o společné otázce mocností – nukleárním míru (tzn. **jednat o zákazu jaderných zkoušek**), v otázce Berlína zmínit význam přítomnosti USA v Západním Berlíně a jeho strategickou nenahraditelnost
- 3. června jednání na americkém velvyslanectví ve Vídni
- 4. června jednání na sovětském velvyslanectví ve Vídni

Schůzka na americkém velvyslanectví:

- Kennedy nastolil téma hrozby možného nesprávného odhadu vedoucího až k případné válce mezi oběma velmocemi
- zde ideologické debaty o kapitalismu a komunismu
- Chruščov útočný, obvinil USA z pokusů zlikvidovat komunistický systém, dále Chruščov mluvil o nevyhnutelnosti války a podpoře revolucí
- Kennedy zdůraznil **nutnost vyhnout se situacím a rozhodnutím, které by mohly vést ke konfliktu**
- Chruščov potvrdil svůj slib **podporovat národní osvobozené hnutí a jejich války**
- **Otázka bojů v Laosu** (Občanská válka v Laosu), **shoda**, oba souhlasili se zastavením bojů mezi komunisty a vládními oddíly
- Kennedyho pozice slabá, označen za nezkušeného

Schůzka na sovětském velvyslanectví:

- Kennedyho prioritou **otázka zákazu zkoušek jaderných zbraní** – Chruščov odmítl pravidelné inspekce v SSSR a trval na trojstranných inspekčních týmech, kontrola max 3x ročně, dohody nedosaženo
- Dále **otázka Berlína** – Chruščov označil situaci rozděleného města za netolerovatelnou, vyslovil potřebu podepsání separátní mírové smlouvy
- **Pokud by SSSR podepsal smlouvu s NDR – znamenalo by to ukončení uplatnění přístupu do Západního Berlína**
- Kennedy sdělil, že se práv na Berlín nevzdají
- Chruščov neustoupil a řekl, že odpovědnost za případné vypuknutí konfliktu kvůli Berlínu je na straně USA: „*Pokud Spojené státy chtějí začít válku o Německo, ať je tomu tak[...]/Sovětský svaz mírovou smlouvu podepíše na konci tohoto roku.*“
- Poté soukromé jednání beze změny názorů

Důsledky schůzky:

- **nebylo dosaženo dohody** na žádném z klíčových bodů
- naopak se **přiostrčil spor** mezi oběma supervelmocemi v otázce budoucnosti Berlína
- setkání nepřineslo zmírnění napětí, které bylo zásadní pro mírové řešení tehdejší mezinárodněpolitické situace
- vyřešen pouze problém Losu – shoda obou představitelů
- přínos tkvěl v prvním setkání mezi Kennedym a Chruščovem

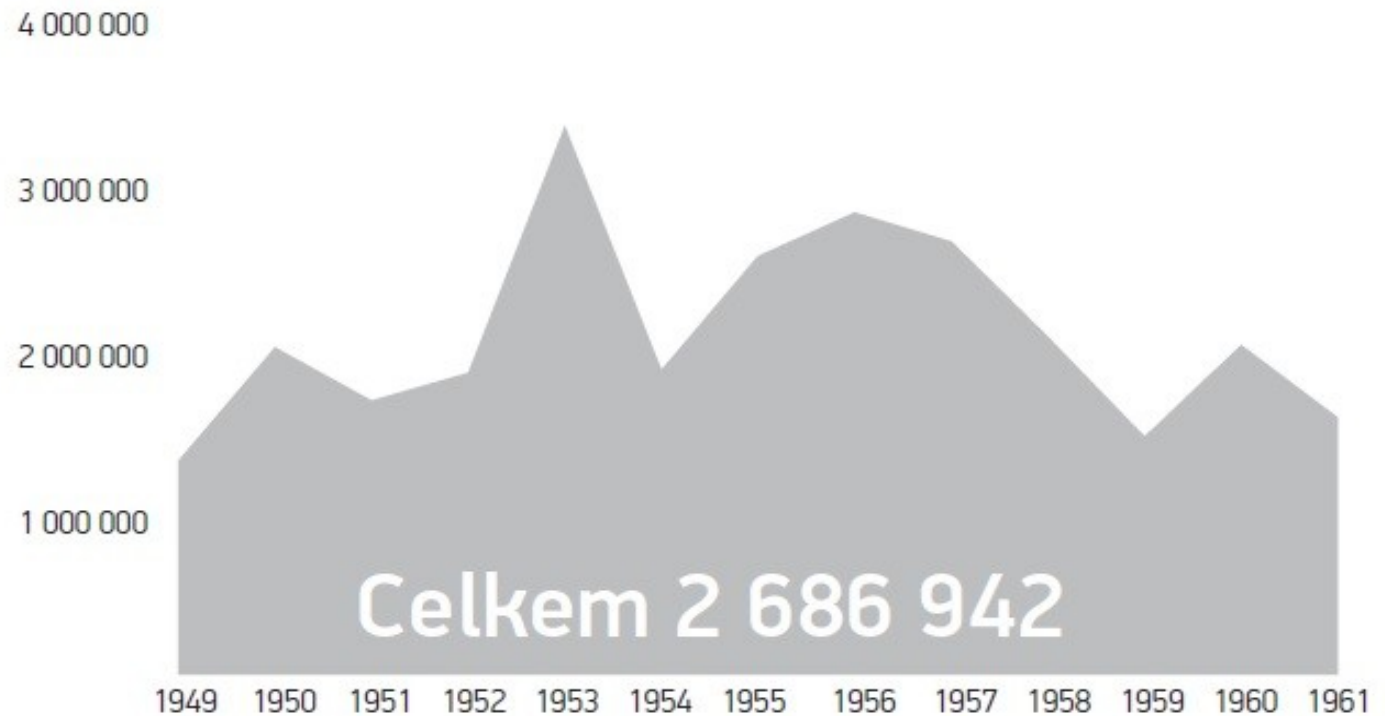
- Setkání nedopadlo dle Kennedyho představ
- Vše vylíčil ve svém televizním projevu národu ze 6. června
- Zmínil **rozdílné názory obou státníků na budoucnost světa**, na Chruščovovu představu rozšíření komunismu do nově se rozvíjejících států a rozlišné chápání činů oněch států.
- Poznamenal také **dohodu o udělení nezávislosti Laosu** a také o stejném přístupu k Barmě a Kambodži.
- Nezastíral, že **pro Spojené státy je Sovětský svaz stále hrozbou**, ale zmínil fakt, že doufá o „*prolomení ledu v komunikaci*“ díky Vídeňské schůzce.
- Sovětská delegace předala 4. června 1961 americké straně záznam učiněný z ústního rozhovoru, obsahující vyjádření o Berlíně a zamýšlené sovětské politice vůči rozdělenému městu
- pro Sověty řešení rozděleného Německa klíčovým prvkem pro mezinárodní mír a vztahy s USA
- dle nich byla řešením přeměna Berlína v demilitarizované svobodné město a prohlášení spojenecké správy za „okupační režim“

Další vývoj v NDR

- Od roku 1949 do 13.8.1961 uprchlo z východního Německa na Západ skoro 3 miliony lidí (2 686 942 občanů NDR); většina těchto lidí opustila NDR přes Berlín, kde hranice probíhala středem města; ze Západního Berlína se pak letecky dostali pryč.

REGISTROVANÍ UPRCHLÍCI Z NDR V LETECH 1949–1961

PÁTREJTE V GRAFU

- Objasněte časové vymezení grafu.
- Kdy a proč došlo k největšímu nárůstu?
- Vyslovte hypotézu, jaké byly motivy útěků z NDR.
- Jaké měla emigrace dopady na ekonomiku NDR?
- Své závěry konfrontujte s následujícím textem.

Nepřátelské činnosti je nutno čelit

Západoněmečtí imperialisté, připravující přímou agresi proti NDR a pokoušející se vyvolat pomocí svých agentů v NDR nepokoje, používají však západního Berlína také k ohavnému obchodu s lidmi. Nejrůznějšími způsoby, propagandou, výhrůžnými i lákavými dopisy, a také pomocí sítě agentů organizují odčerpávání pracovníků z důležitých úseků hospodářství NDR, zvláště techniků, ale také lékařů, veterinářů apod., při čemž se nezastavili ani před tak zločinnými způsoby, jako je krádež dětí!

Rudé právo 14.8.1961

- Vystihněte základní problém popisovaný v článku. Komu dává vinu za vývoj událostí?
- K jaké události došlo 13. srpna 1961? Co se autor snaží obhájit a zdůvodnit?

1961

- Vláda NDR se po poradě se Sověty rozhodla **uzavřít tuto poslední trhlinu** ve východním bloku, protože jinak by východnímu Německu hrozilo „vylidnění“
- Walter Ulbricht (hlavní představitel NDR) ještě v červenci 1961 na mezinárodní tiskové konferenci ve východním Berlíně tvrdil, že NDR nemá v úmyslu stavět jakoukoliv zeď:
- *„Jestliže dobře rozumím vaši otázce, v Západním Německu jsou lidé, kteří by chtěli, abychom zmobilizovali zedníky Německé demokratické republiky k postavení zdi. Já o žádných takových plánech nevím. Naši stavbaři jsou zaměstnáni stavbou nových domů. Nikdo nechce zeď.“*
- Byla to však lež!

13.srpen 1961

stavba berlínské zdi

- Operace „Čínská zeď“ – v noci z 12. na 13. srpna 1961 dostalo 100 000 východoněmeckých vojáků rozkaz rozmístit se na hraniční čáře mezi Západním Berlínem a NDR

- Během několika hodin bylo zablokováno 193 ulic a kolem celého Západního Berlína byl vybudován 164km dlouhý plot z ostnatého drátu.

13.srpen 1961

stavba zdi pokračuje

Plot byl záhy
nahrazen
betonovou zdí

Lidé byli
šokováni

Řada rodin byla
rozdělena

Na 28 let se
berlínská zeď stala
nepřekonatelnou
bariérou

1961 - 1989

Berlínská zeď – symbol rozděleného světa

Západní mocnosti (USA, Velká Británie, Francie) se s existencí zdi uprostřed Berlína smířily, obávaly se totiž, aby kvůli ní nedošlo k vojenskému střetu s Rusy a tím k třetí světové válce. Přesto atmosféra u zdi byla krajně napjatá.

(c) Sammlung Heiko Burkhardt, dailysoft.com

1961 - 1989

Útěky z Berlína

V roce 1961 se ještě stovkám uprchlíků podařilo za velmi dramatických okolností uprchnout přes zeď do Západního Berlína. Mnozí při pokusu o útěk zahynuli.

Jak uprchnout?

Přestříhat ostnatý drát

Přelézt zeď v místech, kde nebyla příliš vysoká

Přeplavat řeku Sprévu

Projít podzemní kanalizací

Vyskočit z okna domů, který stál přímo u zdi

Přeletět zeď, přeručkovat po laně

Vykopat tunel pod zdí

Prorazit hraniční závory automobilem

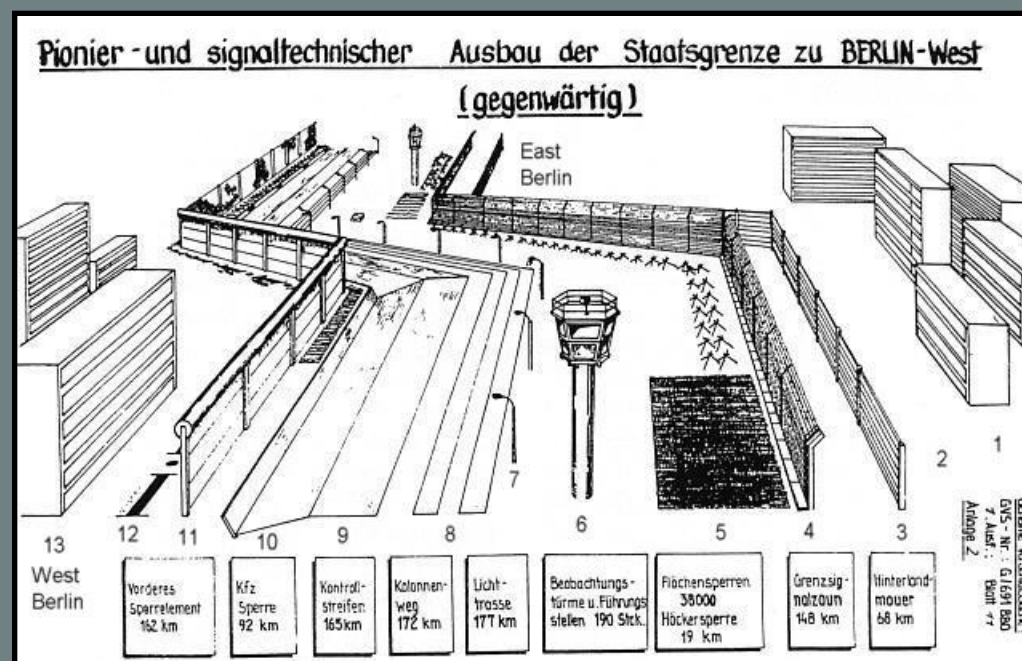

1961 - 1989

Pásmo smrti

Východoněmecká vláda však zeď neustále vylepšovala, aby se zabránilo jakýmkoliv dalším útěkům.

Hlavní zeď se skládala z panelů vysokých 3,6 metru, před ní byly další překážky – ostnaté dráty, zátarasy, minová pole, strážní věže a bunkry ...

Hranici hlídali pohraničníci vyzbrojení samopaly; měli rozkaz zastřelit jakéhokoliv uprchlíka.

1961 – 1989

Tragická bilance

Během 28 let existence berlínské zdi zahynulo při pokusu o útěk nejméně 238 lidí; většinou byli zastřeleni východoněmeckými pohraničníky.

„Ich bin ein Berliner!“

6/1963 návštěva
Kennedyho v Berlíně

přednesl známý projev,
ve kterém zdůraznil, že
Berlín je a zůstane
svobodným městem

velká podpora pro
občany západního
Berlína – strach z
okupace NDR a SSSR

